

József nádor

Írta DOMANOVSKY SANDOR dr. egyetemi tanár.

Felolvasta a Magyar Tudományos Akadémia II. osztályának ülésén tartott rendes székfoglalóján Budapesten.

Amikor József főherceg 1795-ben Magyarország helytartója lett, Ferenc császár olyan titkos utasítást adott neki, amelyben azt kívánta, hogy Magyarország reakciós politikát folytasson. A császár környezetében az ő kiküldetésével akarták bevezetni azokat az intézkedéseket, amelyekkel alkotmányellenes utra tereljék a kormányzást. A nemzeti köröknek mégis sikerült már a következő évben a főherceget nádorrá választani s az új nádor, amár az első éveket ragaszkodott bátyja utasításához, később mégis belátta az osztrák kormányzás hibáit és valóságos küzdelmet folytatott a magyar alkotmányosságért. Az 1802-iki országgyűlés után már gyanus szemmel nézték működését, de a császár bizalmát írta csak 1805-ben sikerült megingatni.

Az 1805-iki francia háborúba Oroszország vitte bele a monarchiát. A háborúnak akkor határozott ellenzői Károly főherceg és a nádor voltak. Az udvarban azonban alakult egy csoport, amely a főherceget ki akarta szorítani a kormányzathoz és a háborúra tüzelt.

Ebbe a háborúba a monarchia teljesen készületlenül és könynyelműen ment bele. Mack altábornagy biztatására, aki maga akart támadni Napoleon ellen. Terve teljes kudarcot vallott s a háború elején seregével együtt Ulmál kénytelen volt letenni a fegyvert, amire Napoleon előtt nyitva állott az út Bécsig.

Amikor a nádor a hadjárat megindítását megakadályozni nem tudta, legalább a kellő előkészületeket akarta megtenni. Főszereplésben, tisztí személynzetben azonban olyan hiány volt, hogy még a három évvel

előbb megszavazott újoncok bevonulása is a legnagyobb akadályokba ütközött. Mire az országgyűlés megszavazta a nemesi fölkelést, Napoleon már a császárvárosokhoz közeledett. A visszavonuló osztrák csapatok Csehországban akartak egyesülni az orosz segédhadakkal, Magyarországon tehát nem volt semmi haderő s előre látható volt, hogy a császárral az érintkezés is meg fog bémúlni. November 12.-én tehát a király felhatalmazása alapján a nádor teljhatalommal vette át Magyarország kormányzását. Már a menekülés és Bécs kiürítésének idejében kordont állított föl az ország határán, részben polgári elemekből. Komoly katonai erő hiányában szó sem lehetett arról, hogy ez az ellenség megütözközék és a nádor arra törekedett, hogy passzív politikával lehetőleg megkímélje Magyarországot a francia inváziótól. Ez annál fontosabb volt mert a katonai hatóságok véleménye szerint a hadjárat sikere egészen az élelmezés kérdésétől függött, ebben pedig csak Magyarországra számíthattak. A kordon parancsnokai tehát még arra is utasítást kaptak, ha a franciák magyar területen akarnak előnyomulni, küldjenek hírnököt a francia tábornokokhoz s jelentsék be, hogy amár Magyarországot hajlandó alkotmányáért és királyáért véretöntani, ha a franciák megkímélik az ország területét a támadástól, nem fogják őket nyugtalanítani. Ilyen módon akarta a nádor megmenteni a Magyarországon felhalmozott készleteket. Intézkedéseivel Ferenc is hozzájárult s hogy a franciákot ki ne hívják, a határszéli megyékben egyelőre a nemesi fölkelést sem állították ki.

Ugyanezeker a nádor megszűntette a Budára áthelyezett magyar kancelláriának a működését s így Magyarország kormányzása egészen a helytartótanács kezében összpontosult. Az országgyűlés kiváló követeléből pedig a nádor több urat meghívott maga mellé, hogy ne ki a háború alatt tanácsal szolgálnak. Az osztrák hatóságokkal szemben minden érintkezés megszűnt.

Ez a politika később nagyon fölkelte a bécsi körök bizalmatlanságát a nádorral szemben. Az a tábornok, aki a franciákkal szembe került, Pálffy Lipót gróf, meghatalmazásán tulmenőleg az ajánlatot tette Davoust marsallnak, hogy kezdjen vele tárgyalásokat, amivel a nádort igen kellemetlen helyzetbe sodorta. A franciák erre azt kívánták, hogy a magyarok szüntessék be a nemesi fölkelést és a nádor kössön semlegességi szerződést Napoleonnal.

A nádor megmondhatatlan fellépésért Pálffy elmozdította, a franciák értesítette, hogy a föltételeket a királyhoz küldi el, aki egyedül hivatott ebben a kérdésben dönteni. Pálffy fellépése különösen azért bosszantotta, mert félt, hogy ez passzív politikáját romba fogja dönteni. Az auszterlitzi csatáj ezek a kérdések állottak a kormányzat előterében. A franciák ajánlatuk visszautasítása után megkísérelték Pozsonyot s a Duna mindkét partján megindították az előnyomulást. A nádor akkor Davoust-t fel akarta szólítani, hogy vonja vissza csapatait addig, amíg a császártól a fegyverszüneti tárgyalásokra vonatkozólag határozott választ nem kap. Ez a tárgyalás azonban már nem indult meg az auszterlitzi csata miatt. A vereség a helyzetet egészen megváltoztatta. Az ország végre fegyverszünethez jutott és megindultak a béketárgyalások. Az inváziótól tehát már nem kellett tartani.

A császár környezetében azonban most már megindultak a belső intrikák és különösen Balacci Antal báró, aki a kabineti ügyeket intézte, iparkodott a császárnak bizalmatlanságát kelteni a nádor ellen. Egmás-

után érkeztek az olyan királyi leiratok, amelyek a nádor működését helytelenítették, Magyarországot a hűség hiányával és tétlenséggel vádolták, nem véve figyelembe azt, hogy a nemesi felkelés szervezésére sem az idő nem volt elég, sem Bécsből a szükséges felszerelést nem adták meg. De nagy aknamunka indult meg a nádor ellen az aulikus magyar urak részéről is, akik különösen a kancellária felosztása s a magyar urak meghívása miatt iparkodtak a császárt öccsétől elfordítani. Segítségükre sietett a bé-

csi rendőrség is, mindenféle gyanúsításokkal. A nádor kéthónapi teljhatalmu kormányzása olyan helyzetbe sodorta őt, amelyeket ellenségel kihasználtak ellene. 1806-ban már többnyire fölterjesztései ellen döntöttek s annyira elkedvetlenülítették őt, hogy le akart mondani nádori méltóságáról. Ezen az összeütközésen fordult meg a nádor pályája. Ettől az időtől kezdve még határozottabban szállt síkra az alkotmányos életért és a nemzeti kívánságokért.

MAGYAR ELŐADÓ A TORONTÓI „NÉPSZÖVETSÉGI” GYÜLÉSEN. NAGYSZAMU, ELŐKELŐ KÖZÖNSÉG HALLGATTA VÉGIG DR. BOÉR ELEK KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓ ELŐADÁSÁT AZ UGYNEVEZETT LESZERELÉS RÖL — A KANADAI MAGYARSÁGRA NÉZVE IS IGEN SOKAT JELENT, HA MEGISMERIK AZOKAT A KÖRÜLMÉNYEKET AMELYEK KÖZÖTT SZERETTEINK IDEGEN ELYNOMAS ALATT ÉLNEK EURÓPÁBAN.

A „League of Nations Society” azaz a kanadai népszövetségi egyesület, mely tagjai közé sorolja mindazokat, akik valamelyes érdeklődéssel viselkednek a világpolitikai és általában véve a háború utáni helyzet iránt — nemrég Torontóban tartotta ez évi utolsó ülését, mely alkalommal az amerikai körúton levő Dr. Boér közgazgatási bírót kérték fel arra, hogy ismertesse a lefegyverzés mai helyzetét. Dr. Boér, aki a mult esztendő folyamán a magyar állampolgárok érdekeit képviselte a háború alatt lefoglalt vagyontok visszaszolgáltatása ügyében Washingtonban tartott konferencián, az anyag legalapvetőbb ismeretével tartotta meg előadását, melyet nagy érdeklődéssel hallgattak végig.

Dr. Boér Elek kézzelfoghatólag bebizonyította, hogy míg a központi hatalmak az utolsó beütést teljesítették a békeszerződésben vállalt lefegyverzési kötelezettségüket, addig a győztesek ma nagyobb hadsereggel rendelkeznek, mint valaha. Ugyanakkor tehát, amikor a Népszövetség tényleg olyan határozatokat hoz, amelyek a nemzetek megértését és a világérintésmozdítanak előre: a legideálisabb tervezetek is értéktelen papírfoszlányok maradnak mindaddig, amíg egyes országok olyan örüit útemben építik a gyilkolászerszámokat, mint akár a háború alatt.

Bár a magyar vonatkozású állapokra nem térhetett ki Dr. Boér oly részletességgel, mint ahogyan azt szeretnénk volna, lévén a lefegyverzés előadásának a League of Nations Society által előre meghatározott tárgya — mindazonáltal nem mulasztotta el kiemelni, hogy míg a háborúra egyáltalán nem készülő, békés szándéku Csonkamagyarországban még a védelmi eszközök, sőt a túlzottok gázlárcai is meg vannak szám láva, addig például a kisantant államokban a tankoktól, a támadó repülőgépektől olyan tökéletesen felszerelt hadsereggel ren-

delkeznek, mint valaha. Ugyanakkor tehát, amikor a Népszövetség tényleg olyan határozatokat hoz, amelyek a nemzetek megértését és a világérintésmozdítanak előre: a legideálisabb tervezetek is értéktelen papírfoszlányok maradnak mindaddig, amíg egyes országok olyan örüit útemben építik a gyilkolászerszámokat, mint akár a háború alatt.

Bár a magyar vonatkozású állapokra nem térhetett ki Dr. Boér oly részletességgel, mint ahogyan azt szeretnénk volna, lévén a lefegyverzés előadásának a League of Nations Society által előre meghatározott tárgya — mindazonáltal nem mulasztotta el kiemelni, hogy míg a háborúra egyáltalán nem készülő, békés szándéku Csonkamagyarországban még a védelmi eszközök, sőt a túlzottok gázlárcai is meg vannak szám láva, addig például a kisantant államokban a tankoktól, a támadó repülőgépektől olyan tökéletesen felszerelt hadsereggel ren-

delkeznek, mint a háború folyamán s ebből önként következtethető, hogy vagy háborúra készülődnek szomszédaink vagy pedig maguk is belátják, hogy az igazságtalanságokra alapított mai állapotokat csak fegyverrel lehet biztosítani.

A nagyszámú hallgatóság, melynek sorában például Prof. MacKenzie, a torontói egyetem nemzetközi jogi tanára és a magyar ügyek alapos ismerője is megjelent s a magyarságot Rev. Kovács Ferenc, Dr. János István és lapunk szerkesztője képviselték — hatalmas óvációban részesítette a magyar jog tudóst s az előadás után következő vita alatt láttuk csak igazán, mily sokat jelent számunkra, ha az évtizedek óta ellenünk folyó propaganda ellensúlyozásul néha-néha akad egy-egy kiváló magyar, aki meg tudja győzni még a legelfogultabbakat is a mi igazságunkról.

Brit fiukat hoznak B. C. be

Az angol és a kanadai kormányok egyezményt kötöttek, amely szerint Angliából 50 fiút hoznak British Columbiába, hogy ezek itt a farmmunkát megtanulván, idővel önálló farmerekké váljanak.

Az első csoportban 18 fiu indult el március 1-én Kanadába s ezek egyenesen Agassizbe utaznak, a B. C.-i állami mintagazdaságokba, ahonnét az egyes farmerekhez lesznek szétosztva. A fiuk havi \$10 fizetésről és kifogástalan ellátásról vannak biztosítva a gyakorlati tanulás idejére.

Ha ez a kísérlet eredményesnek látszik, úgy jövő évre sokkal több fiut akarnak a kormányok kihatolni.

50 CENT a Kanadai Magyar Újság 1930 évi Képes Naptára. Megrendelte már?

RABAPARTI NEFELEJTS

ÍRTA: SOÓS ISTVÁN

(Folytatás!)
— Mi, a Spitzer? az a zsvány, az a szoknyabetyár? No annak áll legkevésbé jogában ebben a dologban tanuskodni, a mi asszonyaink fölött pálcát törni. Eppen ő volt az, aki feleségének csapta a szelet, körülötte ólálkodott és szeretett volna kegyelme jutni, a korhely! De hogy ő alaposan letorkolta, és a saját alkalmazottjait előtt megmondotta neki az igazat, azt nem tudja neki elfelejteni és ahol csak teheti, iparkodik őt befektetni.
— Oh a gaz fickó! Összetöröm a csontjait! — kiáltá haragtól reszkette a hazatért.
— Légy nyugodt, ne igazad majd megkapja Spitzer a magát, lesz rá gondja a férjemnek De hogy tovább mondjam, a jó Anna annyira megutálta azt a csapodár zsidót, hogy lemondott a lakásról és elköltözött a gyermekekkel Kapuvárra. Itt olcsóbb és jobb is az élet, a levegő is jobban megfelel az egész ségének, ami az utóbbi időben feltűnően meglátszik rajta. Majd minden héten kijön hozzánk, de senki mással nem érintkeznek.
— De miért kellett neki épen pincérmői állást vállalni?
— Ő nem pincérmő, csak kisértő, mikor vásári napokon szükség van rá. A neki kitűlt vékony nyugdíj mellett azon kell lennie, hogy valamit keresen, ha a gyermekek nevelésére

valamit félre akar tenni. Egész héten át varr, mos, vasal, — a mi fehérműnket is ő gondozza. A kiszolgálásért a vendéglőben jól fizetnek neki, komoly, de megnyerő viselkedésért mindenki szereti és tiszteli.
— Ha ugyan nem tulságosan is megnyerő? — vetette közbe az ura.
— Egy kiszolgáló nem lehet olyan, mint a savanyu uborka, hanem mindenkiel barátságosnak kell lennie, mert különben nem vehetnék hasznát.
— Velem szemben azonban legkevésbé sem volt barátságos
— Ha nem, bizonyára azért, mert nem ismert meg, mert különben az összes vendégek előtt megölelt és összecsókoit volna. Ezt becsületesem mezem mondani, oly biztosan tudom.
— De hát akkor miért pirult el, ha nem ismert meg?
— Bizonyára úgy is néztél rá, hogy volt oka elpirulni.
— Tartok tőle, hogy szegényli magát, hogy így le vagyok zúllva.
— Ember, ne beszélj így, te nem ismered a saját feleségedet. Mult vasárnap volt itt nálunk, akkor is keservesen siratott és azt mondotta, hogy ha tudná hol vagy, térdre csuszva is elmenne utánad. És ha bármennyire rokkant, béműlt és beteg volnál, nem törődne velem, csak megegyeszer láthatna és ha rászorulsz, ápolhatna. Ha a gyermekek nem volnának, legjobban szeretne meghalni, de egyedül azokban találja örömét, vigasztalását.
Gerő a tenyerébe rejtette arcát és görcsösen zokogott.

Majd hirtelen fölugrott és azt mondotta:
— Megyek vissza Kapuvárra Annámhoz, azonnal.
— Ugyan mi jut eszedbe most éjszakán idején? Legyen eszed és ne csinálj ostoba dolgokat, hisz holnap is nap lesz — Nem, nem, a levelét ott-hagytam az övegy kertésznél, ha átadja neki, nem vonhatja kétségbe, hogy én jártam ott akkor aztán halálra sírja magát. Nem hagyhatom egész éjjel nyugtalanodni szegény, jó feleségemet. Mennem kell.
Ebben a percben kinyílt az ajtó és belépett a tanár, ki épen ekkor érkezett meg Sopronból. Ujjabb meglepetés, csodálkozás, magyarázás. Neki sikerült a visszatért katonát az éjjeli utóló visszartartani.
— Legyen eszed, Gerő, — mondá neki. Ne hamarkodj el a dolgot, ezzel csak árthatasz. Képzeld csak mennyire megrémül szegény feleséged, ha éjszakai idején berontasz hozzá. Ne kockáztasd az egészségét, mely csak nemrég állt helyre.
Gerő végre belátta, hogy a tanárnak igaza van, és engedett. Az azonban derültebb hangon folytatta:
— Akinek olyan szép kis asszonykája van, mint neked, annak magamagát is ki kell egy kicsit staffirozni. Ilyen gúnyában, mint most vagy persze, hogy nem ismerne rád. De most ide vigyázz! Mindenek előtt leborotválód a képes feledről a bozontos muszkaszakálltól a ruhába öltözöl, amivel énszívesen szolgálók, hiszen van hála Isten. Akkor aztán megint az a fess Székely Gerő építés-

gyakornok leszel, aki voltál és akire büszke lehet a felesége, tudod? Ha pedig pénzre van szükséged, én készséggel kontót nyitok a számodra, akár egymillió erejéig. Hahaha!
— Kedves jó tanár ur, ön tulajdon sága van a jószágát. Én a kölcsönt visszafizetni nem tudom.
— Ohó, komám, te mindent vissza fogsz fizetni, az utolsó fillérig. Darányi építész örül, ha benned visszanyeri régi, ügyes rajzolóját. Nála annyi pénz csinálás, mint a polyva. Egy év mulva több pénz lesz, mint nekem, s akkor leszámlolunk. De most beszéljünk másról. Fül a fejed, s nézz bátran a világba! Annyi sok vihar és ború után, most jön rád a derű. Legyünk tehát vigan a mai naptól fogva.
Gerő azonban ma még nem lehetett igazi derűs vidámságra hangoltni. Izgatottsága túl nagy volt. Csak egy gondolat forgott, kavargott az eszébe: Holnap, holnap találkozom a feleségemmel újból!
Székelyné asszony este 8 óra után tért haza a Sörház-vendég lőből. Az öreg kertészné nyomban jelentést tett neki a különös látogatóról, ki a délután folyamán ott járt, és átadta neki a rábizott levelet. Székelyné gyorsan felbontotta az írást s egy ideig tágra nyílt szemekkel nézett rá. Majd reszketni kezdett, mint a nyárfalevél, úgy hogy a kertészné elkapta a karját, attól félve, hogy elesik. Mikor a reszketése kissé alábbhagyott, lázas izgatottsággal kérdezte, hogy néz ki az az em-

ber, mit tett és mit mondott. Amint a kertészné mindent hegyről tövire elmondott, a fiatalasszony merengve nézett a mennyezetre, majd élesen felsikoltott:
— Szűz Anya, Mária!
— Az Istenért, Székelyné asszony, mi van magával?
— Ő, igenis ő volt az, kedves férjem, a Gerő — mondá haláláspadtan.
— Hisz akkor meg hála legyen az Istennek, jóra fordul mindent! ... mit ijedez?
— Oh Istenem! Lássá, ő oda-át volt a Sörház-vendéglőben én nem ismertem meg. Mit gondolhat rólam? Olyan mérgesen nézett rám. És most elment, s nem is jön többé vissza, talán soha többé.
Ezzel lerogyott egy székre, leborult az asztalra és görcsösen sirt, zokogott. De ekkor már együtt sirt, jajgatott vele mind a három gyermek: Mama! mama!
A gyermekek sírására magához tért, és csakhamar összedemmelte magát, csodás önruralom mal letörölte könnyeit és így szólt:
— Ne sirjatok gyermekek, edesapátok hazajött és ő szeret benneteket. Imádkozzatok, hogy többé el ne menjen.
— És a kertésznéhez fordulva mondá:
— Elmegyek utána, fölkeresem. Lemegyek Mihályba a komákhoz és megkérem őket se gitsenek tudakozódni. Rögtön indulok.
— De az Istenfiáért, most gyalogember nem jár, aki elki-sérné! — rémüldözött a kertész-

né. — Hiszen ugyis kivan fáradva, merülve, még ott marad valahol az utfélen. Ki tudja mi történhetik? No meg a tanárékat sem volna illő éjszakai nyugalmukból fölverni és zavarni.
A két leánya is sírva könyörgött:
— Mama, maradj itthon, ne menj el ebben a sötétben!
Hosszas lelki küzdelem után végre rászánta magát az aszszony, hogy megvárja a reggelt. De reggel majd korán utnak indul. Lefektette a gyermekeket, maga pedig oda térdelt a Segítő szűz Mária képe elé, és sokáig könyezett és imádkozott. A ludni azonban egész éjszaka egy cseppet sem tudott. Amint virradni kezdett, lemosta arcáról a könnyeket, magára vette ünnepl fekete ruháját és csendesen elhagyta a lakást. Lázasan nyugtalanság, sietteték lépteit. A homályos szürkületet nemesokára derűs napfény váltotta fel, mintha csak jelezni akarta volna a Székely család életében, máttól fogva beálló változást. Az asszony azonban, ki gyors léptekkel haladt az országúton, mindebből nem látott, nem vett észre semmit, neki csak egy gondolat, a vágya volt: mihárb Mihályba érn.